

Szemerékényi Ágnes: Szólások és közmondások. – Osiris, Budapest, 2009. 1461 lap.

„Egy nemzeti köz-mondást örökre meghagyni halni nagyobb kár, mint mikor a' Hódoltató Tábor egy ágyut el-veszt”

(Pálóczi Horváth Ádám 1819)

Nemrégiben látott napvilágot Szemerékényi Ágnes gyűjteményes munkája, amely a rövid, de sokatmondó „Szólások és közmondások” címet viseli. A kötet az Osiris Kiadó gondozásában jelent meg, s a 21. század egyik remekbeszabott sorozatának, a Tolcsvai Nagy Gábor által szerkesztett *Magyar Nyelv Kézikönyvtárának* újabb tagja.

Méltán állíthatjuk, hogy hiánypótló ez a közel ezerötyszáz oldalas antológia, s egyúttal alapvető kézikönyv, amely már csak terjedelme folytán is elismerést érdemel. Tartalma alapján bátran állíthatjuk, hogy nem nélkülözheti sem a művelt olvasó, sem pedig az igényes kutató.

Egyes etimológiai magyarázatok szerint a közmondások eredetileg utak szélén, útkeresztezésekben elhelyezett közhasznú feliratok lehettek, amelyek a vándort útja során végigkísérték. A közmondás ugyanakkor az allegóriának egy trópusa – vélte Diogenianos, a Hadrianus császár korában tevékenykedő jeles közmondásgyűjtő, a szakma *terminus technicus*ával élve – paroimiográfus. Általában a képes beszéd, a metaforák nyelvezetén szólnak meg ezek a stilisztikai eszközként és az argumentációban egyaránt alkalmazható szólásmódok. Ismeretüket fontosnak tartjuk, hiszen a kisiskolások olvasástanításától kezdve az egyetemisták sokrétű képzéséig jelen vannak az oktatásban. Jelen vannak a közéletben, hiszen művelt politikus, író, költő, televíziós személyiség számára éppen úgy elengedhetetlenek, mint a retorika egyéb kellékei, amelyek alapján a pallérozott közönség „hegyaljai termésként” ízelheti a szószóló igényes megnyilatkozásait. A közmondások, szólások ismerete az ókortól kezdve a műveltség bizonyos fokmérőjének számított, s helyénvaló alkalmazásuk nem üres fecsegőként festette le a beszélőt, a retorikának mintegy kötelező elemeként szerepeltek egy-egy műben. Ma sincs ez másképpen, hiszen a közmondások értése, használata egyszersmind műveltségünk mércéje, nem hiányozhatnak nyelvi, stilisztikai fegyvertárunkból. Kultúránkról árulkodik, felidézi olvasmányainkat, láttatja mindazt, ami megnyilatkozásaink eredője. Lényege a metaforikus kifejezőmód, amely asszociációs lehetőségei révén segít abban, hogy ki-mondjuk az igazságot, azt, amit valóban gondolunk. Az érzelmek széles skáláján – akár finom íróniával, akár maró gúnnyal – teszi lehetővé, hogy utalásunk célba érjen. Tekintélyt kölcsönöz beszédünknek, ha e közvélemény által elfogadott stílusesszókra hivatkozunk. Használata alkalmával azonban ismernünk kell a mértéket.

„A közmondások az emberiség pusztulása folytán elveszett bölcsességnek maradványai” (ford.: Ritoók Zs.) – írta Arisztotelész, aki maga is fontosnak tartotta, hogy e kincseket megőrizze az emlékezet. Az arisztotelészi peripatetikus iskola nagy érdeme, hogy a régmúlt e megnyilatkozásait gyűjteni kezdték. Számos *corpus* született, amelyek közül sok csupán közvetítéssel, más szerzők írásai nyomán maradhatott fenn. *Fata libellorum* – ahogyan a magyar közmondásgyűjteménynek is megvolt a maguk sorsa.

Szemerékényi Ágnes arra vállalkozott, hogy a magyar paroimiográfusok írásai alapján vonul-tassa fel a magyar nyelvben használatos közmondásokat, szólásokat. Lelkiismeretes munkája hozzásegít bennünket ahhoz, hogy valamennyi kiemelkedő magyar gyűjteményt megismerjük. Álljon itt csupán néhány jeles név ízelítőül a szerző által felhasznált szakirodalomból: Baranyai Decsi János (1598), első neves magyar kutatónk, aki Európában is úttörőnek számított a közmondások gyűjtése terén. Őt követik Pázmány Péter (1613), Szenczi Molnár Albert (1621), Kis Viczay Péter (1713) ragyogó munkái, majd Baróti Szabó Dávid (1803), Pálóczi Horváth Ádám (1819) írásai. A kötetben helyet kap egyszersmind Dugonics András (1820), Ballagi Mór (1850), Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek, Sebesi Jób (1882), Almásy János (1890), Margalits Ede (1896), Berze Nagy